

Zonder fouten?

Jef Pepermans

Een brief

Stel dat u als bedrijfsleider van een KMO volgende sollicitatiebrief tussen uw post vindt: wat denkt u van deze brief, van de persoon die hem geschreven heeft, en hoe reageert u?

HERENT. 11/3/85.

MIJNHEER MVR.

IK STALPAERT KOM U TE TYPEN DAT IK GRAAG ALS VERTEGENWOORDIGER BIJ UW FIRMA TEWERK GESTELD ZOU WORDEN. IK GEEF U HIER EEN UITGEBRIJD CV VAN MIJN LOOPBAAN. IK BEN ALS 12 JARIGE BEGONNEN IN EEN CARROSSERIE BEDRIJF ALS VAKANTIE GANGER DAAR BEN IK OP MIJN 14 TIENDE LEEFTIJD OP LEERKONTRAKT BEGONNEN TOT MIJN ZEVENTIEDE DAN HEB IK DAAR NOCH EEN JAAR ZO GEWERKT TOT IK MIJN MILITIE DIENST MOEST VERVULLEN DIE BEN IK OP MIJN 20 BEGONNEN EN ONDERTUSSEN HEB IK DAAR NOCH STEEDS GEWERKT NU MIJN MILITIE DIENST ACHTER DE DEUR ZOEK IK VAST WERK MAAR NIET MEER ALS CARROSSERIEHERSTELLER WAND DAT VIND IK TE ONGEZOND DAAROM ZOEK IK NU WERK ALS VERKOPER EN OMDAT IK IN DAT BEDRIJF VEEL VERKOPER GEZIEN HEB DIE VERKOCHTEN EN SOMMIGE OOK NIET IETS VERKOCHT KREGEN DENK IK WEL DAT IK DAT AAN KAN IK KEN ALLE PRODUKTEN DIE DE CARROSSERIEEN KUNNEN GEBRUIKEN IK WEET OOK WANEER JE HET BEST EEN BEPAALD PRODUKT MOET VOORCHOTELLEN IK HEB EEN GOED VOORKEMEN EN BEN GEBOREN OP 2/12/63. IK HEB EEN RIJBEWIJS B EN HEB EEN WAGEN KAN NOTIES FRANS. SORRI DAT IK GEEN PASFOTO IN MIJN BEZIT HEB MAAR IK BEN VOORKOMEND.

DANK BIJ VOORBAAD.

Mijn eerste reactie was: dit is nep, dit kan niet. Toen de authenticiteit van de brief echter buiten kijf werd gesteld door een collega (ik geloof hem op zijn woord en u moet maar hetzelfde doen), voelde ik mij ontstellend oud, 'zum Tode betrübt' en voor lichtjaren moedeloos. En tegelijk kreeg ik onweerstaanbare lachkriebels, omdat alles zo absurd vertekend lijkt. En gelachen heb ik, heel uitbundig: dat heeft mij van een zware depressie bevrijd.

Toch is de ernst van deze situatie niet te onderschatten. Een dergelijke sollicitatiebrief kan niet, en dat zou deze jongeman moeten weten. Als echte leraars en overtuigde wereldhervormers grijpen we dus in: we zorgen ervoor (hoe, dat is een ander paar mouwen - met ou) dat deze brief gezuiverd wordt van spellingfouten - eveneens met ou (er is dus iets mis met de titel van dit stuk). Dat geeft het volgende resultaat:

HERENT, 11/3/85

MIJNHEER, Mvr.,

IK, STALPAERT, KOM U TE TYPEN DAT IK GRAAG ALS VERTEGENWOORDIGER BIJ UW FIRMA TEWERKGESTELD ZOU WORDEN. IK GEEF U HIER EEN UITGEBREID CV VAN MIJN LOOPBAAN. IK BEN ALS 12-JARIGE BEGONNEN IN EEN CARROSSERIEBEDRIJF ALS VAKANTIEGANGER. DAAR BEN IK OP MIJN VEERTIENDE LEEFTIJD OP LEERKONTRAKT BEGONNEN TOT MIJN ZEVENTIENDE. DAN HEB IK DAAR NOG EEN JAAR ZO GEWERKT TOT IK MIJN MILITIEDIENST MOEST VERVULLEN. DIE BEN IK OP MIJN 20 BEGONNEN, EN ONDERTUSSEN HEB IK DAAR NOG STEEDS GEWERKT. NU MIJN MILITIEDIENST ACHTER DE DEUR (IS), ZOEK IK VAST WERK, MAAR NIET MEER ALS CARROSSERIEHERSTELLER, WANT DAT VIND IK TE ONGEZOND. DAAROM ZOEK IK NU WERK ALS VERKOPER. EN OMDAT IK IN DAT BEDRIJF VEEL VERKOPER(S) GEZIEN HEB DIE VERKOCHTEN EN SOMMIGE OOK (DIE) NIET IETS VERKOCHT Kregen, DENK IK WEL DAT IK DAT AANKAN. IK KEN ALLE PRODUKTEN DIE DE CARROSSERIEEN KUNNEN GEBRUIKEN. IK WEET OOK WANNEER JE HET BEST EEN BEPAALD PRODUKT MOET VOORSCHOTELN. IK HEB EEN GOED VOORKOMEN EN BEN GEBOREN OP 2/12/63. IK HEB EEN RIJBEWIJS B EN HEB EEN WAGEN. (IK) KAN NOTIES FRANS. SORRY DAT IK GEEN PASFOTO IN MIJN BEZIT HEB, MAAR IK BEN VOORKOMEND.

DANK BIJ VOORBAAT.

U zult het met mij eens zijn dat de tweede versie van deze brief nauwelijks iets beter is dan de eerste. Er valt nog heel wat bij te spijkeren: lettertype, alinea's, on-Nederlands taalgebruik, onduidelijkheid, stijlbreuk, briefconventies, tekort en teveel aan informatie, verkeerde woorden en uitdrukkingen, grammaticale fouten, ordening van gegevens, enz.

Ik wil hiermee het relatief belang van spelling in schriftelijke communicatie aantonen: een foutloze spelling garandeert helemaal niet dat je tekst goed is. Toch blijft het zo dat een goeie tekst vaak behoorlijk 'ontsiera' of 'verminkt' wordt door één of enkele (storende) spellingfouten.

Hoe belangrijk is spelling?

Of spellingfouten an sich de communicatie echt onmogelijk maken, daar twijfel ik aan (zie de brief boven). Merkwaardig genoeg blijken zelfs zeer slechte teksten (slecht zowel qua spelling als qua taalgebruik enz.) in bepaalde omstandigheden toch te functioneren. Ik geef u een voorbeeld van weer eens een authentieke tekst (het origineel is in mijn bezit):

Bij het nazien van factuuren tot over te gaan te storten op uwe reeking; stelle we vast dat de factuuren die u ons heb gestuurd niet juist zijn; dat kunt u zelf wel zien, ik heb ze aan geduid op u factuuren; gelieve mij de juist factuuren op te sturen

we hebben ook u gevraagd of niet laas moest komen voor die muur pannen en drie paletten te komen on halle, maar geen vier zoals u het schrijd Wij hebben ook maar vier rollen roofing gehat, van waar komt dan tien rollen; ik stuur de factuuren terug en u bezorg mij ander

want deze kan ik niet in schrijven in onnze boeken, dat weet u ook wel

mij beste dank bijvoorbaedt

De zaak voeder

Ook hier zal correctie van spellingfouten nauwelijks iets verbeteren. Toch heeft deze brief gefunctioneerd: er zijn nieuwe facturen opgestuurd en de andere 'klachten' zijn eveneens onderzocht. Men mag geredelijk aannemen dat deze bedrijfs-leider al zijn brieven zo schrijft en op die manier zijn zaak draaiende houdt. Niet te geloven!

Beide schrijvers rekenen we tot de 'functionele analfabeten', al zullen zij

waarschijnlijk niet als deelnemer in een lees- en schrijfgroep zitten. Zij schrijven wel, maar hun schriftelijke taalvaardigheid vertoont een zodanig groot aantal storende afwijkingen dat de communicatie daar-onder ernstig gaat lijden. Ik denk bijvoorbeeld dat de sollicitatiebrief niet het beoogde effect (in casu aanwerving) zal bereiken. Maar de klachtenbrief i.v.m. verkeerde facturen heeft blijkbaar wel gewerkt. Hoe zit het dan met dat 'relatief' belang van spellingfouten?

1. Als alle aspecten van schriftelijk taalgebruik behoorlijk verzorgd zijn, valt een spellingfout minder op. D.w.z. spellingfouten worden door andere tekstconventies aangedikt c.q. verdoezeld.

2. In een asymmetrische verhouding werken spellingfouten van de 'ondergeschikte' vrijwel altijd sterk in zijn nadeel; denk maar aan punten op school, aan beoordeling bij selectie enz.. Spellingfouten geschreven door de 'meerdere' hebben nauwelijks enig nadelig effect voor de schrijver.

3. Is de relatie symmetrisch, dan zal de spellingfout heel vaak aangegrepen worden als een middel om de relatie asymmetrisch te maken ten nadele van diegene die de spellingfout schreef.

Kortom: spelling is en blijft een machtsmiddel. En soms lijkt het er op dat we die macht niet graag uit handen geven: we geven wel spellingonderwijs, maar doen we het wel op een zodanige manier dat de leerling echt onze vaardigheid verwerft? Die toestand doet denken aan 'het woud der tienduizend penselen' in het oude China: dat was de beperkte groep mandarijnen die kon schrijven en die er angstvallig over waakte dat die vaardigheid niet aan anderen doorgeleerd werd.

De mythe van de perfecte spellers

Spellingfouten worden in eerste instantie meestal verbonden met slechte leerlingen: op de lagere school, op de middelbare

school, en ook in het hoger onderwijs. We maken onszelf wel eens wijs dat wij, volwassenen, foutloos kunnen spellen (dat denken velen toch van zichzelf). De enkelingen (?) die het dan niet blijken te kunnen, b.v. de zogenoemde analfabeten, zijn dan slechte leerlingen in de zoveelste macht.

Men gaat er blijkbaar van uit dat spellingvaardigheid te maken heeft met een bepaalde intelligentie. Die opvatting vinden we o.m. terug in het Leerplan Moedertaal C.R.K.L.O. 1969, p. 33: *"Wie blijk wil geven van een zekere ontwikkeling, moet zonder fouten kunnen schrijven."* Gebrek aan spellingvaardigheid zou dan gebrek aan intelligentie betekenen. Of beide begrippen zo recht evenredig zijn, durf ik heel sterk betwijfelen.

De mythe van de perfecte spellers is heel makkelijk te doorprikken: het volstaat je ogen goed open te zetten als je met teksten omgaat. Reclame, ondertitels op televisie, schoolboeken, artikels in kranten en in wetenschappelijke tijdschriften, romans, advertenties enz.: overal kom je geregeld spellingfouten tegen. Maar dikwijls vallen ze niet op omdat de andere vormaspecten van de tekst zo goed verzorgd zijn, én ook omdat je je er niet aan verwacht. De hele context - drukwerk, glanspapier, transparant, lay out - wekt de indruk dat alles 'perfect' zal zijn. Hier volgt een korte bloemlezing:

* *'... dat hij de nota's van de leraar zelfondertekend.'*

(brief leraar conservatorium)

* *'Dat verwonderdt me niet - zei Alberto.'*

(Mario Vargas Llosa: De stad en de honden)

* *'Ik ben bang dat ik verliefd op je wordt.'*

(Carlos Fuentes: De oude gringo)

- * 'Vragen die niet in de krant worden beantwoordt, krijgen een persoonlijk antwoord.'
(kunstrubriek in De Standaard)
- * '... een ATB die je optimale prestaties en rijcomfort bied. (...) dit resulteert in een superstijf frame ...'
(advertentie in Rails, tijdschrift van de Nederlandse Spoorwegen)
- * 'Ondergetekende zal (...) deelnemen aan (...) en betaald meteen ...'
(inschrijvingsstrook V.A.N.-Taaltornooi 1983)
- * '... een met redenen omkleedde afwijzing ...'
(artikel over spellingfouten bij sollicitatie en selectie in 'Onze Taal' 1982)
- * 'De analen van Zen'
(Gedifferentieerd Nederlands 4, p.26)
- * '... heeft blijkbaar ook niet tot de opdracht van de beide redacteuren van de congresbundels behoort.'
(Over spelling, spellingsproblemen en aanverwante zaken. R.U. Utrecht, Faculteit der sociale wetenschappen, sectie Leerstoornissen, 1987)

Fouten zijn onvermijdelijk

Spellingfouten zijn in feite een heel normaal verschijnsel. Net zoals kinderen niet ineens perfect leren praten, maar eerst allerlei stadia doormaken (brabbelen, éénwoordzin, twee-woordzin, meerwoordzin enz.), zo ook is foutloos leren schrijven een langdurig proces waarin fouten onvermijdelijk zijn. Hetzelfde doet zich voor in elk leerproces: leren tennis, piano spelen, autorijden, koken, schaken, vogels identificeren enz.

In een groeiproces worden dergelijke fouten vaak aangeduid met de term 'ontwikkelingskenmerk': iets wat eigen is aan elke ontwikkeling van (nog) niet-kunnen naar (wel) kunnen. Die 'tolerante' houding t.o.v. 'fouten' is essentieel voor elke didactische aanpak. Wie het zijn leerling kwalijk neemt dat hij fouten maakt, is een slechte leermeester. Vandaar dat we spellingfouten bij jonge kinderen (ook bij oude mensen) niet zo zwaar taxeren. We vinden ze vaak grappig, amusant, ontroerend. Ik denk ook dat we op dat ogenblik de boodschap laten primeren op de vorm, en dat moet ook kunnen.

Zo schreef een 5-jarig meisje: 'ASJ WILT KOM DAN MA DEEZ MANDACH'. Lees dit heel fonetisch, en je zal merken dat dit voor een kind van deze leeftijd een flinke prestatie is.

'Moeilijke' woorden pakken kinderen op hun eigen manier aan: zonder enige schroom gaan ze aan de slag, waarbij ze soms heel goed beseffen dat ze fouten maken. Zo schrijft een 10-jarige jongen:

In het kamp is
het heel leuk.
Ik ben van jale
verandert,
nog bedankt voor
het brengen.
groeten

2603

Leesproblemen met een bepaald woord? De oplossing volgt zo dadelijk! Zijn zus van 12 schrijft:

Het eten is lekker. Vanavond (dinsdag) gaan we zwemmen.
 De leiders in het algemeen vallen goed mee.
 Vanmiddag moet onze challet nr. 6 de tafel van de monnitozen (fout geschreven) afkuisen en afwassen. Leuk hé!
 Nog eens bedankt voor ons te brengen!
 Nog iets:
 We zijn gisteren gaan fietsen op een monterbaice in het bos.

Aha: 'Jale' is 'chalet'! En dat vreemde woord in de laatste zin zal zeker een VTT, pardon, een ATF zijn.

En tenslotte een (vertederende) brief van een oude tante van me (zij was een eind in de zeventig toen ze dit schreef):

Gisteren heeft

den Doaltor geweest. mij goed
 ontwaakt. hij zegt u ben het
 gezond maar uve romatis
 overal heb weer al 20 chaktri
 omover uil mader chet o u
 wel verbeterd. heet hier niet
 dat niet myn gaon cahakitri

Voor alle duidelijkheid: 'romatis' betekent reuma, en 'chakitri' staat voor charcuterie.

Het spelling-'krediet' dat kinderen en oudere mensen soms krijgen bij het schrijven, geldt blijkbaar

niet voor volwassenen. Men gaat ervan uit dat een aantal jaren schoollopen moet resulteren in een degelijke beheersing van de Nederlandse spelling. Toch blijkt niet iedereen dat doel te bereiken, ook al is de leerplicht verlengd tot 18 jaar.

Falende didactiek?

Alhoewel we over geen precieze gegevens beschikken, heb ik soms toch ook de sterke indruk dat de spellingvaardigheid er niet op vooruitgaat, integendeel. Ik steun die bewering op mijn jarenlange ervaring in het Pedagogisch Hoger Onderwijs en in de lerarenopleiding aan de U.I.A. Vooral in het P.H.O. kom ik geregeld studenten tegen met ernstige spellingproblemen. Toch hebben zij allemaal één of andere vorm van secundair onderwijs achter de rug. Wat loopt er dan zoal mis in het (spelling)onderwijs?

Ik noem enkele factoren die mogelijk in de richting van een verklaring wijzen:

1. Er is de laatste 15 jaar minder belang gehecht aan de technische aspecten van taal. Men heeft - terecht - meer tijd en energie besteed aan taal als communicatie- en expressiemiddel (denk aan creatief schrijven, luister- en praatonderwijs, kringgesprek, dramatische werkvormen).

Toch pleit ik zeker niet voor een terugkeer naar de 'oude waarden'. Ik heb zelf jaren geijverd voor minder spelling- en spraak-kunstonderwijs, en ik keer niet terug op mijn stappen.

2. Ik denk dat de maatschappij steeds hogere eisen stelt aan steeds meer mensen. Democratisering van het onderwijs, leerplichtverlenging, grote toename van studierichtingen, opties e.d. hebben ertoe geleid dat meer leerlingen langer op school zitten. Onze maatschappij vraagt ook steeds meer 'geletterdheid': computer, tekstverwerking, telefax enz. werken uiteindelijk nog steeds met taal. En precisie (niet alleen in spelling) is een heel

belangrijke vaardigheid (of is het een attitude?).

3. We leven in een cultuur van het snelle, het momentane, het niet-afte, het wat nonchalante (b.v. rugzak i.p.v. schooltas), het 'zogenaamd-vlotte' ('niet zeveren over details'). Ik ben ervan overtuigd dat deze attitude negatief inwerkt op spellingvaardigheid, waar accuratesse en precisie juist wél belangrijk zijn. Ze druist ook in tegen de noodzaak nogal wat tijd te spenderen om een tekst echt goed te maken (denk aan de mogelijkheden van de tekstverwerker).

4. Tenslotte torent daar boven alles uit het ontbreken van een degelijke theorie over spelling-leren, met als onvermijdelijk gevolg de schrijnende afwezigheid van een gefundeerde longitudinale spellingdidactiek met getrapte doelen, tussenstappen, evaluatie, remediëring enz. In feite blijven we grotendeels aanmodderen met regelmethode, analogie, woordpakketten op basis van vage frequentielijsten, dictees en oefenboekjes.

Dat gebrek aan een degelijke didactiek leidt onherroepelijk tot een aantal mislukkingen, d.w.z. een aantal mensen die onvoldoende spellingvaardigheid verwerven om goed mee te draaien in onze maatschappij. Hoe dat tekort aan spellingvaardigheid precies gerelateerd is aan andere aspecten van (on)geletterdheid, zou eens terdege onderzocht mogen worden.

Spelling en alfabetisering

Een deel (hoeveel?) van deze 'mislukten' zal mogelijk na een aantal jaren opnieuw de draad opnemen en via het alfabetiseringswerk een 'nieuwe' poging wagen om te leren lezen en schrijven. Daarbij komen zij onvermijdelijk dus ook opnieuw in contact met de spelling en haar (of liever hun) problemen. Die problemen zijn in feite tot op grote hoogte identiek aan die van het reguliere spellingonderwijs. Tegelijk zijn er (vanzelfsprekend) ook grote verschillen.

Deelnemers aan lees- en schrijfgroepen zijn de leerplichtige leeftijd al voorbij. Het 'mislukte' leerproces van jaren terug heeft vrijwel zeker sporen nagelaten als negatieve faalangst, eenzijdige leerstijl enz. Zij gaan trouwens niet 'studeren', zij gaan opnieuw leren. Zelfs de termen klinken hier depreciërend!

Misschien moeten we deze mensen vormen van weerbaarheid leren tegen deze vorm van agressie. Dat geldt ook voor de 'spellingagressie' van buitenaf, met name van de vermeende 'perfecte' spellers. Maar anderzijds is het zo dat één van de beste vormen van weerbaarheid een (even) grote spellingbeheersing is!

Zo komen we terug bij het knooppunt: het spellingonderwijs. Als dat in het reguliere onderwijs een probleem is, dan is het dat zeker in de alfabetisering. Bij wijze van besluit formuleer ik daaromtrent enkele inzichten (stellingen klinkt veel te sterk) waarmee m.i. terdege rekening moet worden gehouden bij het inrichten van spellingonderwijs.

1. In alle vormen van spellingonderwijs zal men altijd het relatieve belang van spelling in het oog moeten houden binnen de grote context van het schrijven. Het gaat tenslotte om schriftelijke communicatie

met andere taalgebruikers volgens bepaalde conventies, waarvan spelling er slechts één is (zie de brief helemaal vooraan). Hoe je dat relatieve belang precies waar maakt in je onderwijs, is een vraag waarmee heel wat leraars, ikzelf inclusief, blijven worstelen.

Het betekent o.m. publiekgericht denken (wie leest mijn geschriften?), tijd maken voor nalezen (iedereen kan fouten maken), ook aandacht besteden aan andere conventies, en zeker ook de finale boodschap tot haar recht laten komen.

2. Het spellingonderwijs zou heel duidelijk moeten opgevat worden als het leren van probleemoplossend handelen via bewuste strategieën zoals: hulpmiddelen raadplegen, controle door nalezen (door jezelf of door anderen), algoritmen enz. In dat strategiegebruik moeten belangrijke componenten als snelheid en accuratesse geoefend worden.

3. Dat leerproces moet worden gezien als de ontdekking van een regelsysteem in fasen, volgens zgn. 'ontdekkingsprincipes' (de term wordt door Slobin gehanteerd om het eerste-taalleren van kinderen te beschrijven). Jonge kinderen leren op relatief korte tijd de hele systematiek van hun moedertaal: klanksysteem, intonatiepatronen, lexicon, bouw van woordgroepen, zinpatronen, syntaxis, taalhandelingen en pragmatische strategieën. Zij doen dat stapsgewijs, d.w.z. zij distilleren a.h.w. uit het ruime taalaanbod van hun omgeving een beperkt aantal 'grondregels' waarmee ze zich voorlopig behelpen (zie b.v. de 'grammatica' van de tweewoordenzin).

Ik ben ervan overtuigd dat we in het spellingonderwijs iets dergelijks moeten laten gebeuren. We moeten de leerling, jong of volwassen, ertoe aanzetten met zijn voorlopige spellingkennis te jongleren.

Dat betekent concreet hem dingen laten schrijven die hij aankan, maar ook dingen die hij nog niet aankan: precies in die laatste confrontatie kan hij zijn voorlopige kennis uitproberen, inzien waar ze mogelijk tekort schiet en dus bijleren.

Deze manier van werken stelt andere eisen aan de leerling én aan de begeleider. De leerling moet zelf meer verantwoordelijkheid opnemen voor zijn spelling en zal risico's moeten durven nemen. De begeleider moet de hele schoolse benadering van spelling als machts- en onderdrukkingsmiddel van zich afschudden (we zijn er allemaal behoorlijk mee besmet) en door een procesmatige benadering van fouten de ontdekkingszucht van zijn leerling stimuleren i.p.v. afremmen.

woon basisonderwijs verlaten die analfabeet zijn. Zelfs de leerlingen die geen getuigschrift basisonderwijs ontvangen, kunnen lezen en schrijven." (cursivering van mij, J.P.)

Ik vraag mij af hoever de minister drie jaar later staat met inschatten. Terwijl Vrij Nederland op 16 december 1989 in een uitvoerig artikel blokletterde: "Achthonderdduizend volwassen Nederlanders kunnen niet lezen en niet schrijven", is onze minister nog steeds in de eerste fase van zijn rouwproces: ontkennen dat er iets mis is. Quousque tandem?

Jef Pepermans

UIA, Didactiek en Kritiek,
Universiteitsplein 1, 2610 Wilrijk

Om af te ronden

In een brief van 21 januari 1987 schreef minister Coens i.v.m. analfabetisme in Vlaanderen het volgende: "De magische getallen over analfabetisme hebben geen stevige basis en ik ben op zoek naar een juiste inschatting van het probleem. Het is nogal duidelijk dat het onderwijsbeleid daarmee begaan is. Onlangs heb ik navraag gedaan bij alle inspectieleden over het gewoon basisonderwijs (zowel rijks- als gesubsidieerd onderwijs). De formulieren FTA 1986-1987 leren ons dat er thans praktisch geen kinderen het ge-

